

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יז, תשכ"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

פגרי הנשרים מאכל לזאבי ערב

(י"ל גורדון, "משלי יהודה")

תקל לאש הברק ליפול בקן הנשרים מליפול בשוכך יונים
(ז' ז'בוטינסקי, "שמשון")

אברהם מאיר ברמן

השם בְּדָק לפי הוראה שנשכחה

בפיוט "אין מי יקרא בצדק" לר' שלמה הלבלי, שהאשכנזים נוהגים לאמרו ביום ראשון של סליחות לפי מנהג ליטא ופולין, נאמר: "בשום פנים אין בְּדָק". כל המפרשים ניסו לפרש "בדק" כמקובל, לשון בדיקה וחיפוש. במחזור נירנברג כ"י שוקן משנת רצ"א (לשחרית יום כיפור!) דף שצט ע"ב מפורש: "אין אדם בדוק ובחון בדור". בסליחות כ"י לייפציג סי' B.H.2 (מנהג לאנדסהוט) דף קד ע"א נאמר בהערה: "פנים זעופו' או אין לבקר מעש". ב"סליחות עם פירוש כמנהג פיהם פולין מעררין איסטרייך", פראג חש"ד (1673—1690) נאמר: "אין אנו יכולין לבדוק ולמצוא שום תחבולה להתפלל עבורם. וי"מ בשום פנים, סין בשמאל, פיר' בשעה שאתה משים פנים זעופים אין בדק, אין לבדוק ולחקור שום תחבולה להנצל מזעם שלך". יצחק לבית לוי איש סטנאב פירש במהדורת הסליחות שלו: "אין בדק, אין הבדק יכול למצוא מי יפלל". ובדרך זו פירשו גם האחרונים. רפאל פירשטנטאל ב"מטיב שפה" פירש: "לפי שגם הטובים

שבנו אין בהם מעשים, ע"כ לא תועיל לנו הבדיקה והחיפוש אחרי איש טוב אשר ימליץ בעדינו. ולפ"ז מלות 'בשום פנים' הן מליצה תלמודית. ויש גורסים 'בשום' בשין שמאלית, ר"ל בכל מקום אשר נשים פנינו אין תועלת לנו בבדיקתנו". שלום הכהן ב"סליחות", אלטונא תקפ"ג, פירש: "אין לבדוק ולמצוא בשום אופן מתפלל הגון". ר' אהרון בר יחיאל מיכל הלוי בעל "מטה לוי" קיבל את פירושו של שלום הכהן כלשונו ממש. ב"סידור ומחזור כל-בו", דפוס וילנא, חלק א' עמ' 106, מפורש: "אין אנו יכולין לבדוק ולמצוא שום תחבולה". מרדכי מקלב ב"סדר סליחות מבוארות", בני ברק תשכ"ה, פירש בדומה לשלום הכהן: "אין לבדוק ולמצוא ש"ץ הגון". ואחרון אחרון חשוב, ד' גולדשמידט, בפירושו ל"סדר סליחות" שהוציא מפרש: "אין מה לבדוק, כי בשום אופן אין למצוא". וכל הפירושים נראים דחוקים ורחוקים מכוונת הפייטן ומלשונו.

והנה השם "בדק" נמצא במקרא תמיד יחד עם הפועל זקן. וגם במלכים ב' יב, ח: "כי לבדק הבית תתנהו", בא לפניו הצירוף "מדוע אינכם מחזקים את בדק הבית". רש"י פירש במלכים ב' שם: "בקיע וסדק בחומה". רד"ק: "פירוש בדק הבית, מקום השבר וההריסה. ונקרא בדק, לפי שצריך לבדקו ולעמוד עליו, מה יצטרך". ובדרך זו פירשו את הכתובים רוב המפרשים. אבל יש מחכמי ישראל שהרגישו, שיש ל"בדק" גם מובן אחר. ר' יונה אבן ג'נאח אמר ב"ספר השרשים" שלו ערך "בדק": "עניינו החפוש והבניין". גם ב"יתדחה במילוננו, ערך "בדק", עמ' 467, פירש: "קלקול בבניין, ובהרחבה תקון הבניין", והביא דוגמה למובן בניין

מספר בן־סירא נ, א: "אשר בדורו נבדק¹ הבית ובימיו חזק ההיכל". ואף דאלמן במילונו, ערך "בדק", עמ' 49, הסביר:

1. Riss, schadhafte Stelle; 2. Reparatur

ואמנם נראה, שהשורש "בדק" משמש לדבר והיפוכו, מעין "חסד" ו"קלס" וכדומה. ואם כן, יש לפרש את דברי ר' שלמה הבבלי "בשום פנים אין בדק" — בשום מקום אין תיקון. ובוהה הרווחנו גם פירוש חדש ל"ג' בדקי מיתה" שבברכות לא ע"ב ובשבת לב ע"א. בשבת שם נאמר: "תניא ר' יוסי אומר, ג' בדקי מיתה נבראו באשה, ואמרי לה ג' דבקי מיתה, נדה וחלה והדלקת הנר". רש"י פירש שם: "בדקי, שבודקין אותן בהן בשעת סכנה. דבקי, שמדבקין ומקרבין מיתה לפני זמנה". והנה הנוסח "דבקי" הוא נוסח ארץ־ישראלי, ואנו מוצאים אותו בירושלמי שבת ה ע"ב ("ג' דבקי מיתה הן ושלשתן נמסרו לאשה"), ובתוספתא שבת ב, י ("שלושה דבקי מיתה מסורין לנשים"). וש' ליברמן ב"תוספתא כפשוטה" חלק ג' (סדר מועד) עמ' 35 הערה 60 פירש: "דבקי מיתה, פירושו שמיתה כרוכה ודבוקה בהם, כלומר שקרובים להכשל בהם בעוון מיתה".

1. "נבדק" הוא לפי תקונו של שכטר ע"פ הנוסח היווני ("בדק"). בכה"י כתוב במפורש: "נפקד". ואם כי ניתן לקבל נוסח זה ולפרשו כפי פירושו של סגל ב"ספר בן סירא השלם" עמ' שמב הערה ב: "הביטוי 'נפקד הבית' דומה ל'מפקד הבית' (יחזקאל מג, כא)", נראה כי 'בדק' או 'נבדק' הוא עיקר, וכיוון שהמעתיק לא הבין מה עניין 'בדק' או 'נבדק' כאן, לפי הפירוש המקובל, שינה ל'נפקד'.

נראה לי, שנוסח הבבלי הוא עיקר, אלא שבארץ־
 ישראל היו משפלים לפרקים את האותיות, ובמקום "בדקי"
 אמרו "דבקי", בדומה לדרך הדרוש בירושלמי כתובות
 לו ע"ב, בסמכו את הכתוב "פן תדבקני הרעה" (בראשית
 יט, יט) לדברי המשנה שם, "שהגוה היפה בודק". והשווה
 "ערך השלם", ערך "בדק" עמ' 21. ואם כן, "בדקי מיתה"
 הם תיקונים כנגד מיתות של נשים, והם המצוות שעליהן
 לקיים, כדי שלא ייענשו במיתה.

ראובן סיוון

מחיימים

1. טקס

במדור "הלשון", בכותרת צירימוניה Cérémonie,
 ב"הצבי" מיום כ"ב בכסלו אתתכ"ח לחורבן (תרנ"ז) שואל
 העורך, אליעזר בן־יהודה: "איך נתרגם תרגום מספיק את
 המלה הזאת, בפרט במאמר 'דבר בלי צירימוניה'?", ולאחר
 שהוא מביא את הצעותיו של שטיינברג במילונו הרוסי־עברי:
 "דרך בעם", "חקת החיים", "מנהג", "ארח עולם", ומנסה אותן
 בביטוי "בלי צירימוניה", הוא מעיר, ש"התרגומים האלה
 מעידים על עצמם עד כמה הם אי אפשריים... כל זה לא נותן
 לנו איזה דבור מתקבל, שיהיה אפשר באמת להשתמש בו".
 גם תרגומים אחרים של שולבוים במילונו הגרמני־עברי ושל
 הולנדרסקי במילונו הצרפתי־עברי אינם מתקבלים על דעת